

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

Az előfizetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések szintén a szerkesztőhöz intézendők.

A dolog summája.

III.

Erre azonban a milyen természetes, épen olyan könnyű lehet a felelet. „Ha így van is Amerikában, nem úgy van az európai kontinensen s legkevesbé van így minálunk.“

Tisztázzuk tehát a kérdést ezen az oldalon is.

Nekem a személyeskedés sohasem volt kegyerem; haragot tartani nem szoktam; s ha megbánt valaki — szerencsésnek épen nem nevezhető vérmérsékletem folytán azonnal s szertelenül elfut ugyan a keserűség, de egyet aludván rá, mindig megbocsátok. Mindamellett is azonban jellemem meglehetősen meg van aczélozva. Ott, a hol az igazságról és annak nyílt kimondásáról van szó, hajlíthatatlan vagyok s mint Machbet mondá: „merem, a mit ember mer.“ Innen tollamban nem egyszer a kiméletlen guny, szavaimban a maró sav, bár mindig a sértés szándéka nélkül. De mint meg van írva: „jus omne supra omnem positum est injuriam.“ Már pedig valamelyes jogom nekem is csak van ahoz, hogy meggyőződésemet, meg a tényeket erőmtől kitelhetőleg támogassam, s ha mások ellenünk minden kártyát kijátszanak, egyházam érdekében, a mit tudok én is nyilvánosságra hozzam; mit sem törődve azzal, hogy lesznek kétségenkívül, a kik ebben is személyes „injuriát“ látnak majd s miatta méltatlanul bántalmaznak. Se baj! Lelki erőm ma még ezt is elbirja.

A tényállás s tegyük hozzá: *örvendetes* tényállás csakugyan az, hogy nálunk a nyilvános szószerket *ma már* mindenki kizárólag a lelkészek számára kívánja fenntartani s a hivatlan leviták kárpítón belől való könnyelmű bebocsátásával úgy státusunk szellemi niveauját, mint a kálvinizmusnak igaz vallásos műveltség munkálására

rendelt hivatását óvakodik profanizálni. Legalább *ma már* minden nap találkozunk nyilatkozatokkal, — még a belmissio legtulzóbb bajnokainak a tollából is — hogy „hiszen mi nem is mondtunk, nem is akarjuk azt, hogy azok az evangelisták szószerkebe álljanak s lelkészi szolgálatokat végezzenek, hanem csak stb. stb.“

Az „evangelisták“-ról s az evangelisatióknak sokképen összezavart kérdéséről majd hátrább fogok szólni. Itt röviden csak ennyit: ha — a mi felől nem kételkedem — csakugyan így van? Annak felettébb örvendek! „Consilium in melius mutare sapientis est!“ Valami haszna a hosszúra nyult irodalmi vitának mégis csak volt hát. De hogy pár évvel ezelőtt többen még másként gondolkodtak, arra kétségbevonhatatlan bizonyítékaim vannak. Nem akartam ezekkel eddigelé soha előállani, mert attól féltem, hogy a felháborodás nagyon is vehemes lesz s a kérdés higgadt megbeszélése elé botrány köveket gördíték. De ma már az ilyen szempontokon túl vagyunk; hátunk megett a hidakat teljesen felégettük s az igazság érdeke követeli, hogy aggodalmainkat leplezetlenül indokoltuk.

Feltűnhetett az, és érthetetlen lehetett sokak előtt, hogy én a mult esztendő derekán ezzel a kérdéssel irodalmilag unalomig foglalkoztam s az exorcizálandó ördögök között mindjárt a legelső helyen erre mutattam rá. Nos hát most már kimondom, hogy okom volt rá; a mennyiben most 2 esztendeje saját szemeimmel láttam és olvastam egy két elemi osztályt végzett, mesterségére nézve kézműves, de mesterségét saját jóra való felesége könyező panasza szerint folyvást hanyagoló s e miatt szünet nélkül bolyongó iparoshoz küldött levelet, a melyben bizonyos köztisztletnek örvendő egyházi férfiú ehez az emberhez azt a kérdést intézte, ha vajjon „nem volna-e hajlandó lelkészi szolgálá-

latok (!) teljesítése végett Slavóniába leutazni s ott missiót végezni? Én e kérdés olvasására megdöbbentem, zavarba jöttem s csak akkor kezdtem a dolgot higgadtan mérlegelni, a mikor a református theologianak ez az ujmódi „kandidátusa“ előttem örvendező arccal kijelentette, hogy „Uraim! ez volt a vágyam egész életemben!“ Az igazság érdekében tartozom azonban kijelenteni azt is, hogy ebben a levélben az illető iparos figyelmeztetve volt arra is, hogy „előbb majd vizsgát kell tennie nagytiszteletű Kecskeméti István kolozsvári theol. tanár úr előtt.“* Én a dolgok további folyására kíváncsi lévén, a vizsgára bizonyos könyvekkel azonnal szolgáltam is!

Miért mutassak itt rá azokra a rokonvonásokra, melyek az amerikai fent említett kocsislegény s e magyar iparos célba vett szerepkörét egymáshoz oly közel szomszédságba hozzák? Miért kérdezném azt is, hogy az ilyen vizsgák felvételére ki, mikor és micsoda törvények alapján nyert a magyar református egyháztól felhatalmazást? E helyett legyen elég egyszerűen csak azt konstatálnom, hogy abban az időben többen voltak, a kik ezt természetesnek találták, mert az én általános tiltakozásomra egyszerre csak a budapesti „Prot. Egyh.

* Bocsásson meg a tisztelt tanár úr, hogy nevét felemlítettem. Elvből kerülni akarok minden névemlítést. Itt ezen az egy helyen azonban meg kellett ezt tennem.
E. L.

❖ TÁRCZA. ❖

A theologia rendszere.

Volt idő, a midőn a „literarum universitas“-ban a theologiaé volt az elsőség és az uralom. Ő volt a vezértudomány, sőt történetileg véve, szülőanyja minden tudománynak. Az istenség lényege s annak a világhoz való életviszonya kiinduló- és végpontját képezte az ókori és középkori tudományos gondolkozásnak és kutatásnak egyaránt. A világi tudományosságának szabadabb és önállóbb kifejlődésével azonban kétségbe kezdtek vonni a theologiának, mint vezértudománynak a tudományok egyetemén belül való központi állását és tudományos jellegét általában, sőt nem hiányzottak olyan törekvések sem, a melyek a theológiát a tudományok organismusából egyszerűen kiküszöbölni akarták. Elég újabban csak *Overbeck* és *De Lagarde* példáira hivatkoznom. Szinte természetesnek találjuk, hogy olyan időben, a midőn *Strauss* azt kérdezte: keresztyének vagyunk-e még? mitsem akartak tudni a theológiáról, mint keresztyén vallástudományról, míg az ellenkező táborban legjobban szeretnék a papképzést a convictusokra és seminariumokra bízni s minden komolyabb tudományos légáramlattól gondosan elzárni.

Annyi bizonyos, hogy más ma az állása a theologiának a tudományok organismusában, mint volt a mult századokban. Úgy a theologia, mint a többi tud-

és Iskolai Lap“-ban egy oda — állítólag Erdélyből és név nélkül — beküldött pasquilus jelent volt meg, a melynek a szerzője ízetlen élczelődéssel tudtára adta a világnak, hogy Debreczenben az inquisitio törvényszékét felállították s oda valami Péter nevű apostol is megidézett, mivelhogy lelkészi oklevél nélkül katedrába mert állani. „Sapientia pauca!“ Kövesse ki-ki a gondolatok menetét s rá fog jönni, hogy akkor még Budapesten és Erdélyben is voltak olyanok, a kik a nyilvános lelkészi funkciók végezhetését sem az oklevélhez, sem a törvényes meghívás és beállítás évszázados feltételeihez nem kötötték. Ha ma ezek a tisztelt férfiak is másképen gondolkoznak, hát „fiat pax“! S vegyék tudomásul, hogy a belmissió czégére alatt egyházi alkotmányunkba becsempészni szándékolt eme modern újítást sem nem helyeseltük, sem eltérni soha nem fogjuk.

De épen így tiltakozom az ellen is, hogy törvényeink ellenére bárki szabadságot vegyen magának ahoz, hogy küldetlenül „fusson“ s egyes egyházakban ostentatív megjelenésével meglepetéseket okozzon. Tudva van, hogy e tiltakozásra nekem tapasztalaton nyugvó speciális okom van. De van és lehet más lelkész-társamnak is.

Mint hogy azonban ezzel a kérdéssel két év előtt már behatóan foglalkoztam s a káno-

mányok jól felfogott érdekében szeretnők e változott állásában is a theologia tudományos jelentőségét és jogosultságát beigazolni, annak a többi tudományokhoz való viszonyát föltüntetni, s neki a tudomány nevéhez való maradandó jogát biztosítani.

Schleiermacher, a theologia nagy ujjáalkotója, századunk elején a theológiát következőleg definiálta: „A keresztyén theologia mindazoknak a tudományos ismereteknek s művészeti szabályoknak összefoglalata, a melyek nélkül a ker. egyháznak harmónikus vezetése, tehát ker. egyházkormányzat nem képzelhető.“ Fogalma tehát a ker. egyház fogalmán alapul, s így *Schleiermacher* az egyházkormányzat gyakorlati normája alá foglalta a theologia összes ismereteit. Arra a kérdésre, hogy *mi az egyház?* feleletül azt nyerjük: az egyház a *vallási* közösség, vagyis közössége a vallásos élet ápolásának és fejlesztésének. Itt azonban mindjárt előáll az a kérdés: hát az egyházzal parallel haladó egyéb emberi közösség, mint p. o. az *állam*, nem vallási közösség? Bizonyára az, sőt valójában igazán az *erkölcsi közösség*. Nagyon egyoldalú meghatározása volna az az államnak, ha alatta csak merev jogállamot, tehát pusztán jogi közösséget értenénk. Hisz' már történetileg véve az állam az *összes* erkölcsi érdekeket lefoglalta a maga számára, — így a házasságot és a családot, az iskolát, a tudományt, a művészetet, az ipart és a kereskedelmet stb., sőt mi több, az egész népelet az állam erkölcsi közösségén alapul s tőle várja védelmét és fejlesztését, — érintetlenül hagyván az egyes közösségi körök relativ önállóságát. Az állam nem kevesebb, mint szervezett népközösség,

nainkból, konfessióinkból, mint régibb és újabb keletű törvényeinkből nézetemet támogató §-oknak egész sorozatát megneveztem: e helyen ezt most csakis a csoportosítás okaért említem fel, de felette tovább nem dissertálok.

Annál részletesebben kívánok azonban szólni az úgynevezett „evangélisták“ beállításának a kérdéséről s az „evangelisatióról“.

Nyilvánvaló, hogy többeknek meggyőződése szerint* ez is egyike azoknak a „rettende, bewahrende und gewinnende“ eszközöknek, melyeket a belmissió olyanokul megnevez s szinte lelkesedve ajánlgat. *Egészen német találmány!* (a mennyiben t. i. arról, mint a modern belmissió egyik organumáról szólunk).

Már itt megjegyzem, hogy az „evangelisatiót“ többen összezavarják és synonymnak veszik magával a belmissióval. Pedig a dolog úgy áll, hogy ennek az utóbbinak *amaz* csak egy eszköze, mint p. o. a vallásos iratok terjesztése, a rabok, vakok vagy siketnémák stb. gondozása.

Az „evangelisatio“ alatt ugyanis érteni kell az evangélikus keresztyénség kebelében teljesített úgynevezett missió-predikálást, melynek a célja volna alkalmas hitszónoklatok által visszahódítani az egyház számára az evangé-

* Mert p. o. Uhlhorn 815 lapos nagy művében fel sem említi. E. L.

liumtól elidegenedett *tömegeket*. Különbözik ez még a „városi missiótól“ is annyiban, a mennyiben ez az intézmény nincs egy bizonyos helyhez kötve, hanem alkalmazottai *meghívás folytán* hol itt, hol ott jelennek meg nagy nép- vagy munkásgyűléseken, melyek természet szerint csak a nagyobb városokban és nagyobb időközökben tartatnak. A honnan logikailag következik az, hogy erre az intézményre a *legjobb esetben is* csak a nagy, mondhatnám világvárosokban van szükség, hahogy t. i. a hozzá kötött reménységnek eddig is megfelelt volna. Az eszme — „evangélistákat“ képezni — Prof. Christlieb bonni tanár agyában fogamzott meg; ő terjesztette azt olyan kedvező eredménnyel, hogy a Spittler által 1840-ben (Gundert 1848-ra teszi) kizárólag pogány hittérítők képzésére alapított Bâsel melletti „St. Chrischona“ már a 70-es évek végén a Christlieb eszméjének a hatása alatt egészen átvedlett s azóta a világ minden részéből s mindenféle nemzetiségből, szökött katonákból stb. összeszedett s nagyobbára szerzámaikat eldobott, de az intézet szomszédságában levő „Pilger-Haus“-nál már minden bűnökért vezeklett mesterlegények asylumává lett. Ismerem ezeket a leendő „evangélistákat“ nagyon jól! Többször voltam velök együtt; egyszer vendégök is s mondhatom, — eltekintve attól, hogy a padláson hálnak — fainul élnek!

az az *általános erkölcsi közösség*, mely mint ilyen a vallást épen nem nélkülözheti. Mert a mily kevéssé felel meg a *felekezeti állam* az állam igaz lényegének, époly kevéssé felel meg annak a vallás centrális jelentőségét megtagadó *felekezetenélküli állam*.

A vallás sokkal szervezesebb összefüggésben van az emberi lét érdekeivel és sokkal intensivebb módon hatja át az élet összes köreit, hogy sem az állam azt saját veszélyeztetése nélkül nélkülözhetné. S a mint életerős erkölcsiség az embernél nem képzelhető vallás, különösen *keresztyén vallás nélkül*, úgy az állami politikai életnek épsége és egészségessége is a valláson alapul. Ha tehát nem csupán az egyház, hanem az állam is vallási közösség (Róm. 13. 12), úgy azt kell mondanunk, hogy az egyház épen *egy* vallási közösség, tehát egy a többi vallási közösségek között. Az állammal, mint vallásos-erkölcsi közösséggel szemben *az egyház pusztán és kizárólag vallási közösség*. A vallásos életnek, mint olyannak ápolásával és fejlesztésével van neki dolga. S ha ápolásának a körébe az erkölcsi életet is fölveszi, úgy az fogalmával ellenkezik, mert az egyház, *mint olyan*, hosszú időre nem tarthat igényt arra, hogy a vallásos élet s a ker. szentségek kizárólagos hordozójának és kezelőjének tekintessék. Vallásos nevelő az egyház, a melynek — mint *Rolhe* etikájának keresztyén realismusa igen szépen kifejtette — hova-tovább feleslegessé kell válnia. Az államhoz való viszonyában az evangélistával azt kell mondanunk: „annak nevekednie kell, nekem pedig alászállanom“ (Ján. 3. 30). A mint az állam, mint vallásos-erkölcsi közösség mindinkább és

inkább a vallásos életjavakat teljesen jogkörébe vonja be, azaz az Istenországa a maga teljességét éri el, *akkor, de csakis akkor és nem előbb*, nem lesz többé szükség az egyházra (Jerem. 31. 34).

Addig azonban, míg ez az idők teljességében bekövetkezhetik, még igen nagy feladat vár az egyházra, a melynek sikeres megoldása céljából szüksége van épen a *theológiára*. Mint az egyház, azaz a kizárólagos vallási közösség kormányzatának szolgálatában álló tudomány, minden körébe tartozó dolgot a *vallásnak* szolgálatába fog hajtani. Vallásos tárgyát tehát a világi tudományoktól függetlenül fogja tárgyalni, különben önmagáról volna kénytelen lemondani. Föl fogja ennél fogva tüntetni, hogy „tárgya“, azaz az „isten“ és a hívő egyének hozzávaló „vallásos“ viszonya époly kevéssé függ a tudománytól, mint a mennyire nem függ a természet a természettudománytól, vagy a történelem a történettudománytól. Ezt a tárgyat s az abban való hitet a theológiától semmiféle tudomány el nem vitathatja. De a mennyiben valóban tudomány a theologia, teljes fogékonysággal kell lennie az összes világi tudományok iránt. E tudományok igaz vívmányaihoz való viszonyában áll épen a theologia tudományos jellege.

A theologia ennél fogva az Istenről, s Istennek a világhoz való viszonyáról szóló tudomány, s mivel ez az istenismeret kijelentés nélkül nem lehetséges, annyiban a *theologia az isteni kijelentésről* és Istennek a világhoz való viszonyáról *szóló tudomány*. Istennek kijelentése az emberiségben azonban a természet és a

„Schweinskottelette“-t a Chrischónán kívül legfelebb csak a szomszédos elsassi kis városok vendéglőiben kaphat az ember s ott is méreg drágán. Az a csoda, hogy legalább télire minden mesterlegény be nem áll ide „műkedvelőnek“.

Van aztán még a világon egy más helyen is, t. i. *Bonnban* egy ilyen 2-ik intézet a „*Johanneum*“: a Chrischónánál fiatalabb, a mennyiben 1886-ban nyílt meg. Több ilyen rendszeres evangélikus színezetű intézetet én nem ismerem. S nem is töröm utánok valami nagyon magamat. Mert az eszme a gyakorlatban épen nem vált be s bár mind a két helyen — legalább eleinte — nagy gondot fordítottak arra, hogy az „evangelisatio“ minden pietisticus és methodisticus kovásztól ment legyen s még a látszatát is kerülje annak, mintha itt a szervezett egyház munkájától különböző munkáról volna szó: csakhamar nyílt titok lett, hogy ezek a felületes ismeretkörrel bíró „evangélisták“ több kárt tesznek ám, mint hasznót s a szekták malmára hajtják a vizet. Ez volt aztán az oka annak, hogy a bonni „*Johanneum*“ ma már nem evangélistákat, hanem városi missionárusokat nevel. A „Chrischóna“-ról a *legutolsó* esztendőben sem nem olvastam, sem nem hallottam semmit; de tisztán emlékezvén a 80-as évekből bizonyos előkelő bási egyházi férfiak s ezek között

Prof. Riggerbach (a ki bár a zürichi Biederman-nak töről metszett sógora volt, de azért positiv theol. alapon állott), *Jonelli, Kaftán* (ma berlini tanár) elítélő s legalább 30 theologus előtt tett nyilatkozataira s 1895-ben egyik német belmissió-tudós — Würster — még azt jegyezvén fel róla, hogy „*növendékei az egyházi rendszabályokat semmibe sem veszik*“ (!), azt hiszem, hogy az „evangélista-képzésnek“ a napja ott is hanyatlóban van.

És mi nálunk bizonyos urak ezek után is verik a nagy dobot! Nagy baj, ha valaki csak néz és lát, de nem bírál!

Kálvin János itt is valóban gyakorlati érzékű nagy reformátornak bizonyult. Ő már az „*Institutióban* kimondotta (Lib. IV. Cap. III. 4.), hogy „*Talibus qui Ecclesiam ab Antichristi defectione reducerent, Opus fuit; munus tamen ipsum nihilominus extraordinarium appello, quia in Ecclesiis rite constitutis locum non habet.*“ Nincs is annak semmi helye főként a mi falusi gyülekezeteinkben. S itt egyáltalában helytelen a bibliára hivatkozni; mert akkor, ha következetes akarunk lenni, *prófétákról* is kell gondoskodnunk, a milyen Agabus, sőt némi tekintetben Silas is volt s a minőknek nyomára akadunk a többek között Eféz. 2. 20; 3. 5; 4. 11.-ben stb.

Még a nagy városokat csak hagyjuk; ámbár egy az, hogy kevés van nekünk ilyen; más

lelkiismeret útján, azaz *történelmi úton* megy végbe. Ez oldalról tekintve tehát *történettudomány a theologia*, azaz tudománya az isteni kijelentés tényének, mint történelmi ténynek. S a mennyiben a bibliá történelmi okmánya e kijelentésnek, annyiban a *bibliáról szóló tudomány a theologia*. E kijelentés történelmi nyilvánulásának tere a ker. egyház, s ez oldalról *egyház történet a theologia*. S miután végül az isteni kijelentés tartalmának és hatásának tudata a dogmában, mint egyházi statutáris tantételben jut kifejezésre, *dogmatika a theologia*, a melyet különben már *Schleiermacher* is történelmi tudománynak definiált. E történelmi oldaláról tekintve, *tapasztalati tudomány a theologia*, mely mint ilyen, függ a külső vallástörténelmi s a benső pszichológiai tényektől és tapasztalatoktól. E benső tapasztalatot nevezte épen *Schleiermacher* „keresztényen vallásos tudat“-nak. De e tapasztalati jellege mellett egyúttal *spekulatív* jellegű a theologia, a mennyiben a kijelentés történelmi és tapasztalati tényének tudományos felfogására is törekszik. Tudományos felfogás, azaz egységes fogalomképzés és rendszeralkotás pedig csak spekulatív úton lehetséges. E spekulációnak kiindulópontja az Isten eszméje, mint theológiai ész-eszme. Ebből fejlődik ki azután a szorosabb értelemben vett *theologia, kosmologia és etika*. S ha hozzáveszszük az u. n. *gyakorlati theológiát*, mint a ker. egyház kormányzat művészetét, úgy ezzel fölépítettük a theol. tudományok orgánikus rendszerét.

Az eddigiekből egészen természetesen következik, hogy a theológiának is a többi tudományok módjára objektív tudományos viszonyban kell állania a maga

tárgyával, különben tudományos jellegét volna kénytelen megtagadni. S a mennyiben a theologia tárgya az eszményi világ körébe tartozik, annyiban tárgya az a *hitnek*. A prot. theologia értelmében vett hit nem a dogma bírálat nélküli elfogadásával, hanem a láthatatlan isteni objektum iránti (a protestantismus u. n. „anyagi elve“) teljes önodaadással azonos, mely mint ilyen soha sem ellenkezik a valódi tudással s így a tudományok szabadságát sem akadályozhatja. A valódi theol. tudomány sem kötheti le magát a hagyományos emberi tekintélyek vagy tantételek által, sőt inkább heterodox jellegénél fogva az egyházi dogmán elfogulatlan bírálatot kell gyakorolnia, s e történetkritikai revisió alól az írás sem tesz kivételt. Hiszen a bibliai kritika positiv oldalát tekintve, *Bunsen* szerint egyik fénypontja a protestantizmusnak, s örök dicsősége a legujabb theol. tudománynak! S aztán a ker. igazságban meg kell lenni az erőnek a tévedések elviselésére és fokozatos legyőzésére!

Ha mi a theológiát a ker. egyház kormányzat szolgálatában álló tudománynak definiáltuk, úgy abból következik, hogy a *theologia jogosultsága áll vagy esik az egyházzal*. A míg egyház van, *addig*, de csakis *addig*, theológiának is kell lennie. Mihelyt az egyház feladatát e földön betöltötte, a theológiát a világi tudományok váltják fel. Így a bibliáról szóló tan az általános történettudományokba, közelebbről az irodalomtörténetbe, az egyháztörténet az egyetemes történetbe s a dogmatika és dogmatörténet az emberi szellem fejlődési történetébe fog átmenni. Az u. n. „összehasonlító vallástudomány“ a theologia e beolvadásának, illetve a világi tudományok

hogy ha — a mint nem történt — azok az evangelisták tényleg beváltak volna is valahol, akkor is azoknak tudományos képzéséről s alkalmas „intézetről“ kellene legelőször gondoskodnunk. De egy falusi gyülekezet ügyeit teljesen elláthatja a lelkész és a presbitérium csak álljanak ezek hivatásuk magaslatán.

Nekem pedig már a gyakorlatból is van néminemű tapasztalatom arra nézve, hogy az e fajta „evangélista“ urak hova juttatnák mihamarabb ezt a mi szegény s eddig is csak hiveinek együttes munkájával fentartott magyar református egyházunkat. Itt az én gyülekezetemben ugyanis egy ízben székelt már egy ilyen evangélistaszórú species; el-ellátogatott a „Körök“-be; ott aztán, mint nekem bizalmasan hírül hozták, térdre-hullva imádkozott; majd felállva magyarázott s néhány hét múlva azzal lepott meg, hogy „ime uram, megalakítottam a helybeli első belmissió-egyletet“! „Az Ur már azóta megkapta az alapszabályokat; tessék azokat átnézni és a miniszter úrhoz felterjeszteni.“

Rendkívül nehéz helyzetbe jutottam. Alig voltak ugyan hiveim közül (több mint 7000-en vannak) 20-an, 25-en aláíratkozva, azok is férfiak és nők vegyesen; célját nem tudtam ennek az egyletnek átlátni; de mert attól féltem, hogy ha mereven ellenállok, az evangélista által immár suggerált aláíratkozottak egy részét a

baptismus vagy nazarénismus karjai közé kergetem, beadtam a derekamat s utnak indítottam Budapest felé az alapszabályokat. Isten neki! gondoltam magamban; ám lássuk, mit mond a miniszter? Ez pedig pár hónap múlva az egész dolgozatot leküldötte a tiszántúli püspök úrhoz; innen áttétetett az az espereshez s ezután végre az egyházmegye elé került. Ez aztán megmondta a magáét, mely alapján s azzal az indokolással, hogy „az ilyen belmissiói körök alkotását nemcsak hogy szükségesnek nem, sőt károsnak tartja; mert a nagyobb népességű egyházakban az ilyen körök működése a lelkipásztor által kellőleg ellen nem őrizhető s épen azért azok nagyon könnyen az egyház testének szétszakadozására vezethetnének s lehetnének eszközlői az egyháztagnak között oly kívánatos békességes együttműködés megzavarásának s melegágyai az álszentekedésnek, farizeuskedésnek“ a miniszter az alapszabályokat *nem erősítette meg.*

Ekkorára azonban az „evangélista“ vagy mint magát névjegyén írta „diakón“ a községből már elköltözött s mikor az aláíratkozottakat magamhoz hivatva, a miniszter végzését nekik tudomásokra hoztam, így szólottak: „hiszen nem is tudtuk mi, hogy mi az a belmissió; azt is mondták, hogy nincs nekünk pénzünk az ilyen sorokra, de csak addig beszélt az az úr,

e folytonos és fokozatos christianizálásának az egyengetője. Mert hát Krisztus a világi tudományokra nézve is az emberiség történeti ideálja s ez oldalról a theologia *centrális* helyet foglal a tudományegyetem organismusában. *Hase* egyháztörténetének gyönyörű mottója: „Der Zeiten Herr is Gott, der Zeiten Wendepunkt ist Christus“ a világi tudományosság tekintetében is megtartja feltétlen érvényét. A theologia lelkében meg van győződve arról, hogy az Isten nélkül való élet nem igaz és egészséges élet, mert hát *Augustinus* szerint a lélek Istenből él s „anima naturaliter christiana“. A vallás az emberben s az Isten a világban a központi élető hatalom, a miért is az Isten és a ker. vallás nélküli tudomány lélek és élet nélküli polyhistóriává fogsúlyedni. A mit *Verulamii Bacon* a bölcselétről mond, hogy felületesen érintve Istentől eltávolít, alaposan tanulmányozva Istenhez vezet: az általában a tudományról is áll. Ha az eget és a földet végig mérjük, a tudományok utolsó és legfőbb tárgya maga Isten lett, a lét épületének ez a záróköve. *Az igaz tudomány megköveteli a keresztyénséget, s a keresztyénség a tudományt*, s aztán nem a reformátiónak köszöni-e az újabb tudományosság a maga föllendülését és éltető erejét? Hisz a protestantismus *lényegileg* rokon a tudományal!

De ne feledjük, hogy a theologia lehet regulátora, de nem lehet zsarnoka a többi tudományoknak. A világi tudományok vivmányait tanulnia, respektálnia és elsajátítania kötelessége. Minden igaz tudomány az igazságot czélozza, s mindegyik a maga módszere és eszközei szerint törekszik az igazság megismerésére. *Roskoff* szép

szava szerint egy nagy organismus a tudomány, a melynek ágai az emberi ismeret egész terére terjednek ki. Az a theologia soha sem élt, mint tudományos ág, a mely p. o. fél természettudományoktól. És elvégre is organismus az élet a tudományos világban is, s ez épen *Kant* szerint a tapasztalati világ csudája. Az organismus lényege pedig abban áll, hogy benne az egészet a részek s a részeket az egész összekapcsolja, úgy hogy minden rész oka és okozója az egésznek.

S végül ne feledjük el, hogy *minden* tudománynak utolsó czélja a valódi monismus, azaz az Istennek s a világnak összismerete, s a theologia és a világi tudományok egymásra vannak utalva s arra, hogy szövetségben éljenek egymással. Ezt a szövetséget fejezi ki a tudományegyetem, a melyen a theologia a többi fakultások sorában áll. S aztán az igazi tudás s a komoly kutatás alázatossá és szerénynyé teszi az embert. Ez *Cusa Miklós* docta ignorantiajának igaz értelme. A történelem bizonyossága szerint a tudomány igaz barátjai mindig tanítványai voltak a mennyei bölcsességnek is, mert hát Krisztust szeretni többet ér minden tudásnál, s az apostol szerint: „Krisztusban vannak a bölcsességnek és ismeretnek teljes kincsei elrejtve“ (Kol. 2. 3.). *Ő a valódi igazság s az ő tudománya az igazi philosophia!*

Eperjes.

Dr. Szlavik Mátyás.

hogy aláírtuk azt a levelet.“ És lón azóta csendesség és jó békesség, a község közt egyenesség.

Ime egy példa, hogy az evangelisatio ilyen formában mi mindenre vezethet!? Hátha még — a mi az „evangelistákkal“ gyakran meg szokott történni — vallást változtatnak; hol állunk akkor majd meg!?

Igenis van egy más formájú „evangelisatio“, melyet mi lelkészek végezzük, mikor az evangéliumi igazságokat hitfelekezetünk szelleméhez hűen és öntudatosan hirdetjük s azokat *tapintatosan* a társadalmi élet rétegeibe is beplántálni törekszünk.

Erre van nekünk szükségünk, nem pedig arra a másikra.

Püspökladány, 1897. május hó.

Eröss Lajos,
ev. ref. lelkész.

TANÜGY.

A határozók rendszere középiskolai magyar nyelv-tanításunkban.

(Folyt.)

h) Torkos László. Magyar nyelvtan középiskolák számára. Hetedik kiadás. Budapest, 1887.

96. lap. A puszta mondat bővülése.

Hogy a mondat valamely gondolatnak határozott, világos kifejezése legyen, arra szükséges, hogy az alany és mondományon kívül még más alkotrészekkel is birjon, melyek értelmét kiegészítik s határozottabban körvonalozzák. Lehetnek *tehát* a mondatban alanyon és mondományon kívül még kiegészítők, határozók és jelzők.

A kiegészítő a mondatnak teljesebb értelmet ad, mert azt a tárgyat fejezi ki, melyre az alanyról kimondott mondomány vagy másféle a mondatban előforduló ige (néha tulajdonságnév) vonatkozik. Leghatározottabban, mint a mondat tárgya a tárgyesetben névszó tűnik fel, de van kiegészítő alany és tulajdonító esetben is, sőt az ige határozatlan alakja is szolgálhat kiegészítőül.

100. lap. „Határozónak nevezzük a mondat azon tárgyát, mely a mondományban, vagy más (igével kifejezett) mondatban a cselekvés vagy szenvedés különféle körülményeit határozza meg. Határozó lehet bármily névszó viszonyranggal vagy névutóval s az ige név és határozó alakjai s jelentésre nézve hely-, idő-, ok-, eszköz-, cél-, mód-, állapot-, eredet- és véghatározókra szokták osztani. Azonban sok közülök csak átvitt vagy elvont határozói értelemmel bir s jelentésre nézve bajosan sorozható a határozók bármily említett osztályába.“

102. lap. *Másféle* határozói értelmet fejeznek ki a helyragok a következő mondatokban (itt példákat sorol fel az elvont határozókra az egyes helyragokkal).

3. Határozós nyelvtanok.

a) Kalmár Elek. Iskolai magyar nyelvtan elemzés alapján. A középiskolák alsó osztályai számára. Második rész. A második osztály számára. Budapest, 1894.

69. s köv. 1. A határozók felosztása.

a) Helyhatározó. A helyhatározóval a cselekvésnek

és az alanynak vagy tárgynak ugyanegy időben elfoglalt helyét fejezzük ki.

b) Időhatározó.

c) Gondolt helyhatározó:

1. a cselekvés folyamatában;
2. a cselekvés megindulatában;
3. a cselekvés végén.

d) Alanyi határozók:

1. a cselekvés folyamata alatt: állapothatározók;
2. a cselekvés kezdetén: eredethatározók;
3. a cselekvés végén: véghatározó, részeshatározó.

e) Állítmányi határozók:

1. a cselekvés folyamatában: módhatározó;
2. a cselekvés kezdetén: okhatározó;
3. a cselekvés végén: célhatározó.

b) Simonyi Zsigmond. a) Magyar nyelvtan felsőbb osztályoknak. Budapest, 1879. Ugyanaz, ugyanott 1883., harmadik kiadás. A határozók rendszere mindkét kiadásban ugyanaz, csak a helyhatározók definitiójában van némi stílusbeli eltérés. A határozó definitiója és felosztása az 1883. kiadásban a következő:

134. lap. Az igének harmadik és utolsó kiegészítője a határozó. Ez a leggazdagabb mondatrész, mert jelen-tésre nézve is számosabbak a fajai, alakra nézve is változatosabbak a kifejezései, mint bármely más mondatrészéi. Négy főosztályát különböztetjük meg a határozóknak:

1. A helyhatározók valamely személynek vagy dolognak helyét jelölik meg; kifejezésük módja legvilágosabb és leghatározottabb, mert minden helyviszonyra megannyi külön ragos vagy névutós kifejezésünk van a nyelvben.

2. Az állapothatározók többnyire átvitt értelemben használt helyhatározók s így képes beszédben fejezik ki valami személynek vagy dolognak helyzetét, állapotát. Ide tartoznak:

- a) A szorosabb értelemben vett állapothatározó.
- b) Az eredethatározó.
- c) A véghatározó.
- d) A részes határozó.

3. A módhatározók azt határozzák meg, minő okkal-móddal történik a cselekvés, tehát a legelvontabb gondolati viszonyokat fejezik ki: módot, okot, célt. Ide tartozik:

- a) A szorosabb értelemben vett módhatározó.
- b) Az okhatározó.
- c) A célhatározó.

4. Az időhatározó a cselekvésnek idejét határozza meg, tehát szintén gondolati dolgot és többnyire szintén képes beszéddel, helyhatározóval (mint az állapothatározó).

?) Kis magyar nyelvtan. Középiskolák első és második osztálya számára. Hatodik javított kiadás. Budapest, 1894.

40. s köv. II. vannak felsorolva a határozók következő csoportosításban:

1. Helyhatározók.
2. Időhatározók.

3. Körülmenyhatározók. A körülmenyhatározók állapotot, módot, okot, célt s *más efféle* körülmenyeket határoznak meg:

- a) állapot- és módhatározók;
- b) eredet- és okhatározók;
- c) vég- és célhatározók.

4. Az állapot-, eredet- és véghatározók mint állandó határozók.

Ime 16 szerzőnek 21 könyvében a magyar határozó rendszer vázlata! Ezen tanítások alapján igyekezett

hazai középiskoláink ifjusága a millennáris évben a magyar észjárásról, a magyar észjárásnak nyelvi megnyilatkozásáról magának tiszta képet alkotni. De csakis igyekezett, ha igyekezett; mert egy tekintet a felsorolt csoportosításokra az elfogult vizsgálatot is meggyőzheti arról, hogy az igyekezet sikerre nem vezethetett.

Az 1894/5-ben használt 21 magyar nyelvtan mondattana a legnagyobb zavart, a legélesebb ellentéteket mutatja a határozó mondatrészeknek nemcsak osztályozását, de értelmezését, definícióját tekintve is. A régi és új elméletnek teljes összekavarodása látható e könyvek-ből, a mi különösen azért aggasztó, mert a két elv küzdelméből keletkezett zavarok egyenesen a gyakorlatba, az iskolai tanításba hatoltak be, s hogy ott valami jó eredményt nem igen okozhattak, azt a laikus szemlélő is első tekintetre be fogja látni.

Végre valahára elérkezettnek kell tekintenünk azt az időt, a mikor kimondjuk, hogy a tudomány nem ellensége a paedagogiának, sőt ellenkezőleg hűséges segítője, támogatója. Meg kell vizsgálnunk, van-e hát csakugyan szükségünk a határozók tanításánál egy lomtártra, a hova a kevésbé világosnak tetsző mondatrészeket halomra hányjuk. El kell döntenünk, van-e szükség *kiegészítőre, állandó határozóra, képes helyhatározóra, körülményhatározóra, állapothatározóra, vonzatra, függő határozóra*, ezekre a határozatlan, épen azért felette keveset mondó elnevezésekre. Vagy nem lehetne-e valami logikus meghatározás alapján valami olyan osztályozást alkotni, a mivel a tudomány is megelégednék s a mitől a paedagogia sem ijedne meg?

Vegyük sorra bonczolás alá a három főbb irány képviselőinek nézetét, talán sikerül megállapodásra jutnunk.

(Folyt. köv.)

KÖZÉLETÜNK.

Lelkészi értekezlet és jubileum.

A „*Tiszavidéki lelkészi kör*“ f. hó 10-én B.-Paládon tartotta tavaszi értekezletét. Az értekezletet rendes szokás szerint istenisztelet előzte meg s ez alkalommal Gulya György kölcsei ev. ref. lelkész végezte az isteniszteletet (előfóhász, imádság, predikáció, úri imádság, megáldás), ifjúi tűzzel előadott szónoklatával építvén a kör tagjait és a helyi gyülekezet megjelent híveit.

Az istenisztelet végeztével a kör tagjai az értekezlet megtartására a lelkészlakba vonultak, hol a tulajdonképeni értekezlet megkezdése előtt F. Varga Lajos lelkésztársunk mindnyájunk nevében lelkes szavakkal üdvözölte a helyi gyülekezet lelkészét, Béteky Albertet, ki most 25 éve szolgál, mint rendes lelkész a b.-paládi gyülekezet kebelében, hol lelkész és gyülekezet élő tanúbizonyosságul szolgálnak arra, hogy a hol a pásztor vigyáz a lelkekért, úgy mint számadó s vizsont a hívek engedelnek az előttük járónak és hallgatják azt, ott mindenek ékesen és szép renddel folynak s az elhintett mag 100 annyi gyümölcsöt terem. (Nem az értekezletről szóló tudósítás keretébe tartozik ugyan, de nem lesz talán érdektelen és felesleges ezen időkbén, midőn azok, kik nem kiáltanak nagy fenszóval az utcák szegletein, az Ur szállójának parlagon hagyásával, hanem erősebben vádoltatnak, felemlíteni a zajtalan munkálkodás ama jeleit, hogy ezen alig 800 lelket számláló egyház a múlt évben templomát több száz forint költséggel renováltatta, ez évben második tanítói állomást szervezett s 1000 frtba

került új orgonáját ez év május 2-án avatta föl, mely utóbbi alkalmat használta fel az egyház és presbiterium, hogy szeretett lelképászorát ottani zajtalan, de annál áldásosabb működésének 25-ik évfordulóján üdvözölje.)

Az ünnepezt szerénységéhez méltóan szerény, — hogy úgy mondjam — tágabb családi, testvéri körben lefolyt üdvözlést az ünnepezt lelkész köszönő szavai zárták be s kezdetét vette az értekezlet Béteky Albert köri elnök hosszabb megnyitó beszédével, melyben — mivel a lelkészi kör második 3 éves cyklusa épen most folyt le — hosszabb visszapillantást vet a kör 3 éves munkálkodására s vázolja ev. ref. egyházunk helyzetét, melyet az egyházpolitikai törvények által alkotott új viszonyok még kedvezőtlenebbé tettek s végül, miután a 3 évre választott tisztikar megbízatása lejárt, a tagok támogatását megköszönve, bejelenti az egész tisztikar lemondását s kéri az új tisztikar megalakítását.

A választás után, melylyel elnökké a volt elnök Béteky Albert, alelnökké a volt alelnök Mándy Benő, jegyzővé pedig Kassay Béla választatott meg, — az elnöki megnyitóban előterjesztettek fölött folyt hosszabb eszmecsere, s értekezletünk különösen sérelmesnek találván egyházunkra nézve a szülőknék gyermekeik követendő vallására nézve megegyezhetését, illetve a mit az ezt megengedő törvény eredményezett, — a reversális és lélekhalászás korának most már szentesítve föltámadását, másfelől egyházunk anyagi bajait nem látván orvosolva a lelkészi fizetések 600, majd 800 frtra tervezett állami kiegészítésével, kimondta, hogy óhajtja az 1863. évi LIII. t.-cz. visszaállítását és az 1848. évi XX. t.-cz. életbeléptetését, s erre felhívja az egyetemes lelkészi értekezlet figyelmét.

Egy lelkészi árva szeretetháznak és a szatmári felsőbb leányiskolával egy prot. nőtanítóképezdének felállítására vonatkozó indítványokat, mint a stólamegváltás ügyét, mire kis egyházaink szegénységük miatt képtelenek s azért nem is hajlandók, szélesebb körű megvitatás, illetve hozzájárulás céljából a pár hét múlva tartandó szatmári e. m. egyetemes lelkészi értekezlet elébe terjeszti értekezletünk.

Voltak még kisebb, inkább csak minket érdeklő bejelentések, indítványok s azokra határozatok, melyeknek leírásával nem nyujtom e már is hosszúra nyult tudósítást, mit annak fölemlítésével zárok be, hogy az értekezletet követő ebéden, melyre a helybeli lelkész vendégszerető neje várt bennünket, lelkes felköszöntők hangzottak úgy a 25 éves b.-paládi lelkészségét ünneplő társunkra, mint kedves családjára.

Turparti.

ADATOK

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület kebelében lévő egyházak történetéhez.

53. A jármi-i ev. reform. egyház életéből.

(Folyt. és vége.)

Urasztali készleteink: Van egy ónkanna, melyet Szakács István ajándékozott az 1689. évben; oldalára egy kétféjű sas van bevésve. Van egy más ónkanna is, melyet az egyház csináltatott 1737-ben. Van egy igen régi és kopott ezüst pohár, melynek domborművű virágai arannyal volt befuttatva, csináltatta az egyház; évszám nincs rajta. Van egy kis ezüst keresztelőpohár is, melyet Dankó János uram csináltatott; évszám nincs rajta, de ez használaton kívül van, mivel az 1863. évben Kulín Barna főgondnok átadott az egyháznak, mint becses

családi ereklyét, egy remek művű aranyozott ezüst poharat — keresztelőpohár gyanánt, melyen ez a körirat olvasható: „Az Ur Isten gondot visel az övéiről! Szilvási B. István 1746“; e családi ereklyét adományozó édes anyjától, Szilvási Teréziától örökölte. Van két öntányér, melynek egyikét Gyenge Lőrincz csináltatta, az évszámot nem lehet kiolvasni rajta; a másikat pedig az 1713. évben valamelyik kegyes jöltező, kinek czimerében M. I. V. Y betűk vannak bekarcolva.

Ezeken kívül van a fentebb is említett Kulin Barnáné Kalmár Gizella úrnő által adományozott horgolt fehér úrasztali terítő. Ezen kívül van egy fehér selyem arany csipkével díszített abrosz, 1780-ban adományozta Thoót Ersebeth, Kulin István úrnak házastársa. Van továbbá egy nagyobb fehér kendő, szegletein arany virágok vannak kivarrva, adományozta néhai Kulin Péterné Kövály Judith; évszáma nincsen, azonban látszik, hogy igen régi lehet. Van egy patyolatfehér kendő, szegleteibe igen szép arany virágok vannak mesterileg bevarrva; adta Szodoray Terézia, Kulin József hitvese, évszáma nincs. Van ismét egy patyolat fehér kendő, a szegleteiben kék selyem mesteri himzéssel; adta 1741-ben Kulin György. Van egy sárga selyem kis kendő, Gyügyeiné adománya. Van egy igen régi fehér patyolat kendő megyszín selyemmel mesterileg hímézve; az 1699. évben adta Kulin Éva. Van szintén egy nagyon régi fehér abrosz, melynek közepén, szélén fehér csipke vagy az abrosz csipke által van közepén összeforrasztva, az 1692. évben adományozta Balázsházy Erzsébet. Van egy fehér gyolcs kendő, szegletein fehér selyem virágok vannak lyukacsosan kivarrva. Van szintén egy fehér igen finom házi lenvászonból készült kendő, szegletein zsemlyeszín selyem virágok vannak kivarrva. Van végre egy néhai Kulin Lajosné Jármy Ágnes asszony által az 1879. évben adott piros és fehér pamutból készült kis kendő. Mindez úrasztali kendőkön és abroszokon, dacára régiségüknek, a himzések oly épek és mesteriek, miszerint a kézimunkához értő nők előtt e kendők a hámulat tárgyai.

Van egy pléhből készült keresztelőedény; ki csináltatta, nem tudjuk. Van egy kékre festett pléh boros kancsó, 5 literes, Radványi Zsófia ajándéka.

E szent úrasztali készleteken kívül van egyházunknak 3 lobogója is; egy fekete, melyet Kossuth-requiemek alkalmával készítettett a Kulin-család; azóta ez a gyászlobogó minden nagyobb, országunkat, egyházkerületünket, egyházmegyénket, egyházunkat érzékenyen érintő halálesetek alkalmával a toronyra ki van tűzve. Van továbbá egy szép nagy nemzeti színű lobogója „Éljen a Haza“ felirással, mely lobogót a millenáris országosan elrendelt istentisztelet alkalmára csináltatott egyházunk. Van egy kisebb, az ország czimerével ékesített nemzeti színű lobogónk is, melyet Gáthy József kis-várdai közjegyző s itteni birtokos ajándékozott iskolánknak a millenáris esztendő emlékére. Mind e lobogók összegöngyölve a templomban tartatnak, illetve őriztetnek.

Papi fizetésemet, illetve jövedelmemet ide írni — a magyar egyetemes protestáns egyháztól és a róm. kath. egyháztól — nagyon szégyenlem!

Templomunk 100 éves jubileumát jövő évben nagy ünnepélyességgel megülni szándékszunk, — meghíva rá püspökünket is, mivel Jármí fennállása óta püspököt talán falai között soha se látott?! s egy püspök megjelenése építő hatással van a hívekre.

A hívek vallás-erkölcsi élete nem hágy fenn semmi kívánivalót; szorgalmasan járnak a templomba, kivált

az őszi, téli napokban. Urvacsorájával rendszeren szép számmal szoktak élni. Köztük czégéres bűnben élők nincsenek; korecsmai tivornyázás sincs itt divatban, sőt — híveimnek dicséretükre legyen mondva — itt mostanában majd minden regálás korcsmáros megbukik. Az új egyházpolitikai törvények életbeléptetése óta még eddig minden új házaspár eljött a templomba is meg esküdni, sőt rendszeren igénybe veszik a templomi háromszori hirdetést is; a mi azt igazolja, hogy a nép szívéből a vallásosságot semmi világi mulandó intézkedéssel, reformokkal kiirtani soha nem lehet, mert a nép makacs módon ragaszkodik ősei hitéhez és szokásaihoz; és azt is igazolja, hogy az egyház áldását szomjúhozó romlatlan semmibe sem tekinti ama szerencsétlen újítást: a polgári házasságot, mivel a jó keresztyén mindent Istennel kezd, Istennel végez, kiben van üdve, kiben van égi jövője.

Az egyház hívei eléggé értelmesek és tisztességtudók; az egyház tagját ingyen munkálják, belső embereiket szeretik megbecsülni és tisztelni, velük huzalkodni nem szoktak; szeretnék jobban is fizetni őket, ha tőlük telnék. Az óvilágban divatozott helytelen és illetlen halotti torozás itt nincs szokásban; majd minden arra érdemes halottat a lelkész igénybevitelével temettetnek a hívek; rövid ima vagy rövid oratio divatos itt, nem pedig az idejét túlélt száraz bölcselkedő halotti prédikáció.

A presbiteri gyűlések (a lelkész családjára való figyelmességéből) ős idők óta az iskolaépület tantermében tartatnak, nem pedig — mint sokan igen helytelenül — a lelkészi lakon. Az Úrasztalához készült gyermekek, itteni régi bevitel szokás szerint, mindig nagypénteki reggeli istentisztelet alkalmával konfirmáltatnak az előirt forma szerint egész ünnepélyességgel, a mikor is a konfirmált gyermek most már díszes konfirmációi Emléklappal láttatnak el általam. Tankötelesek száma 45—50 közt váltakozik.

Mióta itt hirdetem a Megváltás evangéliomát, nagyon sokszor sírtam a sírókkal; kevesebbet örvendtem az örvendezőkkel, mivel az azóta itt lefolyt nagymérvű (kivált idejövetelem táján) halálozás igen sokszor állított koporsó mellé; szívemnek egy letört darabja is temetőnkben pihen; híveim munkabíró, életerős tagjai közül sokat kikísértem már a temetőbe, a mely az én második templomom itt! Jobb és balkezem felől láttam elhullani egyházunk jobbait; a régi alakok közül alig van már egynehány körültem s egy új nemzedék nőtt fel a mohos sírok felett, mely nemzedék lesz hivatva továbbfolytatni ez egyház építését, melyet mi elkezdtünk.

Adja az Isten, hogy a jövődő papjai itt — az én leendő tiszteletes és tudós utódaim — annak idejében, midőn tőlük is számadást kérnek a gondjaikra bízott nyájáról, szebb, dicsőségteljesebb, kielégítőbb számadással állhassanak elő az ő Uroknak, mint a milyennel én most előállottam; legyenek hűségesebb sáfárai a rájuk bízott kincseknek, mint a milyen én vagyok.

Adja Isten, hogy ez egyház időről-időre erősödjék s lakozzék ennek kőfalai között az Isten dicsősége, tisztelete és szeretete; legyen ez az egyház a magyar protestántizmusnak egyik erős bástyája és világító tornya s a jövődő nemzedék merítsen áldozatkésztséget, vallásos buzgóságot az ősök tetteiből; világoljon előttük buzditásul az ősök szelleme! Én, mint az én Úramnak, a Jézus Krisztusnak erőteljes szolgája, majd midőn eljőn a nagy számadásnak ama fontos órája, midőn napom alkonyra hajolván, itt kell hagynom azokat, a kik közé

vigyázóvá állítottam, itt kell hagynom e nyáját, — öntudatom nyugalmával e szavakkal fogom be szemeimet: „Inhol vagyok Uram! és azok is velem együtt itt vannak, a kiket nekem adtál; és azok közül csak egy is el nem veszett!”

Jármi, 1897. február hó 6.

Kósa Ede,
ev. ref. lelkes és egyházmegyei
tanácsbíró.

A tiszántuli ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

(Folyt. és vége.)

A közgyűlés harmadik napján már kissé megtrikultak a sorok, de még mindig elegendő számmal voltak a gyűlés tagjai arra, hogy oly fontos ügyben, a milyen a *debreczeni főiskola tanárainak fizetésrendezése* volt, beható és alapos tanácskozás és bölcs intézkedés történhessen.

A főiskola anyagi és szellemi ügyeinek átvizsgálásával megbízott küldöttség alapos és részletes javaslatát adta elő e tárgyra nézve dr. *Baczoni* Lajos jegyző, a mely szerint a fizetések elvi megállapítása után a költségvetésben mutatkozó, több mint 10,000 frt fölülleg alapján a javadalmak fokozatos kiegészítése mintegy 8800 frt költséggel már a folyó évi július 1-től fogva megkezdendő lenne. E javaslattal szemben a főisk. gazdasági tanács a végleges elhatározást őszre kívánja halasztani, hogy addig tüzetesebb tájékoztatást lehessen nyerni arra nézve, vajjon megbirja-e a főiskola háztartása ezt az új és állandó terhet? A gazdasági tanács kisebbségének különvéleménye kellő indokolással az anyagi és szellemi ügyek küldöttségének javaslatához csatlakozva, az intézkedés elhalasztása ellen foglalt állást. E különvéleménnyel szemben a gazdasági tanács többsége nevében egy hosszadalmas czáfólió irat terjesztett elő, a mely feltűnő erőlködéssel igyekezett a különvélemény álláspontját meggyengíteni. A nagy hatásra számított tendenciozus replika épen ellenkező eredményt, t. i. észrevehető visszatetszést szült s a kérdés kedvező eldöntését akaratlanul is előmozdította. Ehez járult még az az előnyös körülmény is, hogy a gazdasági tanács jegyzőkönyveinek felülvizsgálatával megbízott egyházkerületi küldöttség, mellőzve a gazdasági tanács álláspontját, a küldöttségi javaslatot ajánlotta tárgyalásra a közgyűlésnek.

Az előterjesztések alapján hosszas és beható vita keletkezett, melyet *Gergely* Károly nyitott meg, a ki igen melegen szólt a tanári fizetések emelésének halaszthatatlan volta mellett, ki maga is tanára lévén egykor e főiskolának, közvetlen tapasztalatból tudja, hogy mennyire súlyos anyagi viszonyok várnak itt az emberre. A költségvetésnek realis alapon kellett készülnie, ennél fogva azt alapul lehet most is venni s nem odázni el a kérdés megoldását, mint már annyiszor történt.

Kiss Albert a gazdasági tanács álláspontját védi, mert nem biztos, hogy e terheket a főiskola megbirja, ezért a gazdasági tanács felelősséget nem vállalhat. Az elhalasztást ajánlja.

Görömbei Péter szerint a gazdasági tanács is megadhatónak tartja őszszel a kívánt emelést; ha őszszel lehetséges, akkor most is az. A halasztás veszélyekkel jár, mert ime most is látjuk, hogy oda, a hová a legelső tanárokat kellene megnyerni, a legutóbbi pályázatnál egyetlen okleveles jelölt sem jelentkezett.

Zsigmond Sándor nem látja indokoltnak a gazdasági tanács tulavatottságát, mert még ha fedezet nem volna is, keresni kellene azt, nem pedig a kérdés elől kitérni, mely már égetővé vált, s őszig sem fognak kü-

lönben sem biztosabb alapot kimutathatni, mint most. A javaslatot szintén elfogadja.

Széll Kálmán a dolgot sürgősnek tartja, de biztos tájékozás nélkül végleges rendezést nem akar. A sürgősség szükségét ez utóbbi aggodalommal úgy véli megegyeztethetőnek, ha — miután a fedezet egy évre megvan — megszavazzuk most ez évre a 8800 frtba kerülő kiadást, véglegesen pedig a gazdasági tanács kívánságához képest a számadások teljes megvizsgálása alapján határozunk.

Borsos Benő a nyugdíj szempontjából is végleges intézkedést kíván s a javaslatot elfogadja.

György Endre nem fogadná el az egész javaslatot, mert azzal 40,000 frt évi tehertöbblet erejéig kötnők le már most a főiskola jövedelmeit s ezzel minden másféle fejlesztés ki lenne zárva. Ő a kérdést ketté választva, hajlandó a gimnáziumi és képezdei tanárok fizetési maximumát 1600 frtig felvinni, de 1800 frtig nem. Az akadémián a 2000 frt fizetést nem sokalja, sőt beismeri, hogy ott ez is csekély. A 200 frtos korpótlékokat szintén nem hajlandó most kimondani. A mi az alapot illeti, a költségvetésre fektetni a számítást nem biztos, más alapot ajánl. Sajnálja, hogy e kérdés tárgyalásánál bizonyos idegesség észlelhető,* a mi az alaposság rovására esik. Pártolja *Széll* Kálmán indítványát.

Tabajdi Lajos hangsúlyozza, hogy a felülvizsgáló küldöttség nem elfogadtatni, hanem tárgyalatni kívánta a javaslatot a közgyűlésen. Ő is előbbi álláspontjától eltérőleg *Széll* K. javaslatát pártolja.

Segesvári József a végleges elfogadás mellett és a halasztás ellen nyilatkozik.

Dr. Baczoni Lajos tájékoztatni kívánja a közgyűlést arra nézve, hogy az eredeti munkálatban kitüntetett 40,000 frt új szükséglet egészen más számítási alapon van kihozva s abban két új tanszék s egyéb szükségletek is fel vannak véve. Ez tehát irányadóul a mostani javaslat megítélésénél nem szolgálhat, mert különben csakugyan bárkit is visszariaszthatna ily nagy összeg ennek elfogadásától. A most beterjesztett javaslatban kontemplált összes fizetésemelések a főiskola minden tanszakain, tehát 15 akadémiai és 20 gymnasiumi és tanítóképezdei tanárnál teljesen életbeléptetve, 13,500 frtot igényelnének, az összes új korpótlék szükséglet ugyancsak a javaslat szerint most visszamenőleg folyóvá tétetve, 4400 frtot tesz ki 100 frtjával számítva, s minthogy ez az összeg is bizonyára most a maximumot képviseli, ezek szerint az egész fizetésrendezés mintegy 18,000 frtot igényel új kiadásképen. Ebből a költségvetésben mutatkozó többletben 10,000 frt már most fedezetét találja de szóló, a mennyire a számadásokból tájékozást szerezhett, meg van arról győződve, hogy a főiskola háztartása már ma képes volna az egész 18,000 forint szükségletet fedezni, minthogy az utóbbi évek számadási eredményei hozzávetőleg is legalább 18—20,000 forint tiszta és szabad jövedelmi többletet mutatnak. Nincsen ok tehát idegenkedni sem a fizetések mértékének megállapításától, látva és remélve újabb kedvező fejlődését is a főiskola háztartásának, sem pedig különösen a javasolt 8800 frtra menő teher elvállalását őszre halasztani. A halasztást nem ellenezné szóló, ha őszig csakugyan rendbe lehetne hozni a főiskola számadásait; de látva azt, hogy másfélévtized óta sem sikerült ez a gazd. tanácsnak, minden sikerre való kilátás nélkül a halasztást nem javasolhatja. Őszig csak egyet lehetne keresztül vinni, azt t. i., hogy a költségvetést átdolgoz-

* Nem ok nélkül, midőn mindnyájan tudtuk, hogy a halasztás egyértelmű lett volna az egész mozgalom megbuktatásával, minden más előny nélkül.

Szerkesztő.

nák esetleg úgy, hogy eltűnnék belőle a 10,000 forint többlet s deficit lenne az eredmény. A 200 frtos korpótlék okozna még jelentékenyebb emelkedést, de azzal lehet várni még. Ez a korpótlék-szükségletet, a mi ma m. e. 8000 frt, megkétszerezné, de még ennek életbe léptetése sem emelné az összes új szükségletet 24—25,000 frtnál többre. Az ügy elhalasztása egyenlő volna annak megbuktatásával, ajánlja tehát a javaslat elfogadását.

Szunyogh Bartalan azt tartja, hogy a tárgyalás körül észlelhető ugyan idegesség, de abban György Endrének is része van. Az 1800 frtos fizetési fokozat az államnál is megvan, csak hogy még nincs végrehajtva teljesen a törvény. Ideiglenes intézkedést nem pártolhat, e nyugdíj miatt sem, tehát elfogadja a javaslatot.

Ármós Bálint, a ki a bizottságokban s azon kívül is az egész ügynek egyik leglelkesebb támogatója volt, semmiféle halasztásba bele menni nem hajlandó, bár szereti az alapos megfontolást, de maga is attól tart, hogy a halasztási indítvány elfogadása által az egész ügyet bizonytalan időre elodázzuk. Ő pedig a rendezést oly sürgősnek tartja, hogy még azon esetben is megszavazná, ha nem lenne reá a főiskolának elegendő alapja.

György Lajos szintén a mostani intézkedés mellett emel szót.

Gróf *Degenfeld* József főgondnok, a ki egész lelkesedéssel csüngött az ügy sikerén, általános helyeslések közt mondja el, hogy maga is első és legnagyobb fontosságú kérdésnek tartja a tanári fizetések rendezését a debreczeni főiskolában, s nézete szerint is ma úgy kell megoldani a kérdést, hogy az hosszabb időre kielégítő legyen; s a debreczeni főiskolánál méltán lehet arra törekedni, hogy ne csak elérje a más tanintézetek színvonalát e tekintetben is, hanem ha lehetséges, versenytársai fölé is emelkedjék. A költségvetésben mutatkozó fedezetben elegendő biztosítékot lát s ezért a küldöttség javaslatát elfogadásra ajánlja; a Széll Kálmán indítványát kivihetetlennek tartja. Végül hangsúlyozza azt, hogy a munkálat a főiskola más irányu fejlődését nem akasztja meg, mert a mutatkozó szükségletek kielégítésére nézve az egyházkerületnek szabad kezét enged.

György Endre, *Baksa* Lajos és *Széll* Kálmán szó-laltak még fel ismételve, közben *Joó* István és a javaslat elfogadása mellett hatással érvelt.

A vita befejeztetvén, szavazás után a küldöttség javaslata általánosságban nagy szótöbbséggel elfogadtatott, s azonnal részleteiben is letárgyaltatván, egy korszakalkotó reformlépés történt főiskolánk fejlesztése érdekében, a mely gyökerében lesz hivatva begyógyítani igen sok sebet s megelőzni sok bajt, a melyekkel eddig sikertelenül küzdöttünk.

A közgyűlés negyedik és ötödik napjain már csak nagyon kevés tag részvétellel még sok fontos ügy került elintézés alá. Hosszabb időt vettek igénybe a felülvizsgáló küldöttség jelentése alapján a főisk. gazdasági tanács többféle előterjesztései. A főisk. költségvetés elfogadtatott s ezzel kapcsolatban többek közt az angol bankban elhelyezett tőke hazahozatala elrendeltetett, valamint Debreczen város is felkérte, hogy az általa alapított büntetőjogi tanszéknek korszerű ellátásáról gondoskodjék.

Debreczen városának különben abból az alkalomból, hogy az általa legújában alapított két jogi tanszék 100,000 írt tőkealapja után az eddig fizetett 4%-os évjárdékot 4½%-ra emelte, a közgyűlés elismerő köszönetét nyilvánította.

Gróf *Degenfeld* főgondnok a főiskolai pénztárra utalt tőkesegélyek kezelésére nézve aggályát fejezte ki, hogy a mennyiben az egyházak által 32 év alatt fizetett

1½%-ból a kezelési hatódot levonják, ez a tőkesegélyt 32 év alatt nem fogja 100%-ra kiegészíteni; felhivandónak tartja tehát a gazd. tanácsot, hogy az egyházak által fizetett 1½% s ennek kamatai érintetlenül hagyassanak, minthogy ez tőketörlesztés lévén, ez után kezelési hatódot nem jár. A közgyűlés ily értelemben határozott.

A *betételhelyezésekre* nézve utalván arra, hogy a mult évi számadás szerint 100,000 frt volt 4%-os kamatra elhelyezve, magasabb kamatoztatást óhajtana. Ennekfolytán felhivatott a gazd. tanács, hogy legalább 4½% kamatot eszközöljön ki az egyházkerületi és főiskolai pénzekre nézve.

Kimondatott továbbá, hogy az egyházak részére ugyanazon feltételek mellett fognak kölcsönt nyújtani a főiskolai pénztárból, mint az egyházkerületiből.

A máramaros-szigeti főgymnasium államsegélyének 10,000 frtról 18,000 frtra való felemelése iránt kötött szerződést a közgyűlés jóváhagyta.

Közérdekű voltánál fogva megemlítjük itt utólagosan, hogy a debreczeni egyházmegye esperese, *Dávidházy* János felterjesztvén az egyes egyházak presbiteriumainak a *tanítói korpótlékok* ügyében hozott elhatározásait, ezek szerint az egyetlen bakonszegi egyházon kívül, a többi mind az állam segélyét kívánja e célra igénybe venni, kivéve a szentpéterszegi egyházat, mely sem az államsegélyt igénybe venni, sem a sajátjából a korpótlékot megadni nem akarja, mert tanítóinak 500—600 frtra menő fizetést ad s mert iskolai autonómiáját nem engedi csorbítani. A közgyűlés az egyháztanácsok határozatait megerősítette, a bakonszeginek, a mennyiben a teher elvállalásából az egyházas áldozatkészség tűnnek ki, még elismerést is nyujt. A péterszegi egyház magatartására nézve pedig kimondotta, hogy miután az 1893: 26. tcz. 2. §-a világosan rendelkezik az iránt, hogy a korpótlékok a 300 frtnál nagyobb fizetésbe be nem számíthatók; s minthogy a törvény szerint, ha az iskola-fentartók a kitűzött határidőben a fizetések s korpótlék biztosításáról sem maguk körében nem gondoskodnak, sem e célra az államsegély igénybevételére lépéseket nem tesznek, a szükséges fedezeti összegek az iskola-fentartó által biztosítottaknak tekintetnek s tőle közigazgatási uton be is hajtatnak: ennél fogva utasítatik a szentpéterszegi egyház, hogy vagy a saját erejéből a korpótlékok megadása iránt intézkedjék vagy az államsegély igénybevétele érdekében a szükséges lépéseket *felelősség terhe mellett* tegye meg.

Ugyancsak megemlítjük *Joó* István középiskolai felügyelő nyugdíjügyének elintézését, a mely a főiskolai tanári nyugdíjintézeti közgyűlés nevében beterjesztett, *Karai* Sándor főgymn. tanár által kidolgozott javaslat értelmében minden irányban megnyugtatólag ment végbe. E szerint *Joó* István nyugdíjigényére nézve, teljesen egyenlő jogokat élvez a főiskolai theol. tanárokkal a főiskolai tanári nyugdíjalapból. Ez alap javára e czimen rekompensáció gyanánt fizet a kerületi pénztár 300 frt évi járadékot; a kerületi összes gymnasiumok és felsőbb leányiskolák nyilvános és magántanulói után pedig beszolgáltatandó az illető intézetek által fejenként számított 20 kros évi járulék mindaddig, míg *Joó* István középisk. felügyelő ilyen minőségben tényleges hivatali szolgálatban áll vagy pedig ő maga, vagy esetleg özvegye és árvái a főisk. nyugdíjintézeti szabályok szerint nyugdíjban vagy ellátásban, illetőleg nevelési járulékból részesülnek, leg-fennebb azonban a f. 1897. évi július 1-től az 1917. évi jul. 1-ig terjedő 20 évig.

Kimondatott továbbá, minden kétely kikerülése végett, hogy a debreczeni főiskolában jövőben alkalma-

zandó tanároknak más tanintézetben eltöltött s korpótlék alapjául vehető tanári szolgálati idejük a korpótlék alapjául mindenkor be fog számíttatni.

A kegyelet adóját rövta le a közgyűlés egyik nemeskeblű nagyobb alapítója iránt, midőn özv. *Soltra Alajosné* halála felett részvétét jegyzőkönyvébe foglalta s azt az elhunyt fivére *Pfanschmiedt* Kálmán nyug. miniszt. tanácsoshoz intézendő részvétiratban is kifejezi. A főiskola 20,000 frt alapítvány élvezetébe lépett, mely után eddig a most elhunyt özvegynek 1200 forint évi járadékot fizetett. Az összeg a theol. ifjak táplálására fog szolgálni.

Márk Endre koll. és e. ker. ügyész, ki már előbb gazd. tanácsossá volt választva, utóbbi minőségéről lemondott, arra való hivatkozással, hogy a szabályok szerint az ügyésznek nincs szavazati joga. Dr. *Baczoni* L. előadó annak az elvi kérdésnek előzetes eldöntését kéri, hogy összeférhetetlennek tartja-e a közgyűlés a szavazati joggal felruházott gazd. tanácsosságot az ügyészi állással. *Gergely* K. és *Tabajdy* Lajos az összeférhetlenség mellett nyilatkoztak. Ezzel szemben *Kovács* Lajos kifejtette, hogy máskor is fordult elő hasonló eset, *Tüdős* János esete, a ki jegyző szavazás nélkül s a mellett egyideig, mint igazgató, szavazati joggal bíró tag volt. De különben is kívánatos, hogy az ügyész, a ki mindig jelen van, a határozatképes szám pedig nem mindenkor jön össze, szavazattal bírjon. — A kérdés szavazással döntetett el s egy szótöbbséggel kimondatván az összeférhetlenség, a lemondás az eddig kifejtett buzgó működés elismerése mellett elfogadtatott. Szerintünk is kívánatosabb lett volna meghagyni a szavazati jogot ez esetben már csak azért is, mert méltányos dolog, hogy annak, a ki a gazd. tanácsban ennek tényeiért kifelé is első sorban felelős, határozó befolyás engedessék azon testület tényeire. A lemondás folytán megüresedett helyre a közgyűlés *Szell* Farkas kir. táblai tanácselnököt választotta meg.

Kimondatott ez ügygel kapcsolatban, hogy a gazd. tanács határozatképességéhez ezután minden esetben csak 5 tag lesz szükséges az előbbi 7 helyett.

A Sz. Nagy Károly halálával megüresedett és külön önálló tanszékké fejlesztett ének- és zenetanári tanszékre pályázat hirdettetik s az őszi közgyűlésen lesz a választás. E tanszékkel 1200 frt fizetés, 400 frt lakpénz, öt ízben 100 frtos ötödéves korpótlék van összekötve; de a fizetési fokozatok e tanszékre nem alkalmaztatnak. Heti órák száma 24.

A díjlevelek és csereszterződészek egész hosszú sorozata nyert azután rövid uton megerősítést. Többek közt a *vasmegyeri* egyház által eszközölt ingatlanvétel is megerősített s utasított az egyház, hogy a megvett ingatlan tulajdonjogának az egyház részére leendő bekeblzését most már haladéktalanul eszközölje.

Utoljára a *főiskolai könyvtár* és a *természetrizai muzeum* ügyében történtek igen fontos és messzekiható intézkedések, a melyekről térhiány miatt részletesebben lapunk következő számában emlékezünk meg.

A természetrizai muzeum ügyében az illető tanárkari bizottság javaslatára a régi ásványgyűjtemény rendezésével *Török* Péter muzeumőr bizatott meg. Ezenkívül egy praeparator fog alkalmaztatni az 1897/8. tanév elejétől 400 frt fizetéssel, az eddig 100 forinttal alkalmazott két tanuló mellőzésével. A természetrizai gyűjtemény rendezéséhez szükséges segédeszközök beszerzése a két természettud. muzeum pénzéből elrendeltetett. A Kanyó—Arany-alapnak vegytani eszközökre rendelt évi 130 frt jutaléka a jövő tanév elejétől fogva a természetrizai gyűjtemény czéljaira fordítatik s ez összeg az esetleges

kegyes adományok bevonásával évi 200 frt átalányra egészítették ki és mindezen összegek folyóvá tételére a főisk. gazdasági tanács felhivatik.

Olyan intézkedések ezek, a melyeknek keresztülviteléhez ezelőtt évek hosszú sorának kimerítő, de többnyire sikertelen munkája volt szükséges s az eredmény mégis rendesen valami félrendsabály lett. Hála Istennek, hogy végére jutottunk ennek a meddő, tehetetlen korszaknak, a mely a legjobb esetben is egy-egy küldöttség feneketlen ládájába temette el, többnyire örökre és megkönynyebbült kebellel, a legsürgősebb természetű reform-ügyet.

A *középiskolai igazgató tanácsok* szervezetének alapelvei ujlag, a változott viszonyokhoz képest, megállapítottak a tanügyi bizottság előterjesztése alapján, s ezek utasításul fognak szolgálni a kerületbeli középiskolák fentartó testületeire nézve. A debreczeni főiskolára vonatkozólag kimondatott, hogy egy *egységes igazgató tanács* szervezendő, a melynek hatásköre, mint számvevőszéknek, az anyagi ügyekre is ki fog terjedni. Ennek szervezete a jövő közgyűlésen fog megállapíttatni.

Mondanunk sem kell, hogy mindezek a meglepő sikerek kiválólag az új főgondnok, *Degenfeld* József gróf erejét, buzgalmát és mély bölcseségét dicsérik.

Végül megemlíjük, hogy általános kötelesség gyanánt ez alkalommal is kimondatott, miszerint a lelkészek és iskolák a kerület által kiadott tankönyveket, zoltárokat, anyakönyvi s egyéb nyomtatványokat használják, annyal is inkább, mert ezen kiadványokból befolyó jövedelem lehető gyarapítása maguknak a lelkészeknek s egyházaknak is érdekükben áll. Epen ezért szükséges, hogy ez érdekre az évi költségvetések keretében az iskolai, irodai szükségletek megállapításánál kellő gond fordíttassék s e kiadványok egyházak és egyházmegyék szerint az esperesek és lelkészek által lehetőleg össze-sítve rendeltessenek meg.

A gyűlésnek 5 napi terhes munka után való be-rekesztése alkalmával *Szell* Kálmán esperes mondott meleg szavakban köszönetet az elnökségnek azért a ritka buzgóságért, kitartásért és bölcseségért, a melylyel a közgyűlést vezette.

Isten áldása nyugodjék rajtok és az ő nemes munkájukon!*

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Debreczeni főiskolánk** gymnasiumában a lefolyt héten tartattak meg az egyes osztályok vizsgálati, a melyeken az egyházkerületi elnökség megbízásából *Zsigmond Sándor* és *Dorogi Lajos* esperesek vettek nagy buzgósággal és érdeklődéssel részt.

— **Halálozások.** A mint táviratilag is értesítették lapunkat, nagy veszteség érte kerületünk lelkészi karát egy érdemes tagjának *Filó János* szentesi lelkésznek, f. hó 12 én, 74-ik életévében történt elhunytá által. A megboldogult életpályájáról részletesebb ismertetést várunk. Addig is kegyelettel emlékezünk meg róla, a ki közel 40 éven át szolgálta hiven egyházunkat. Áldott legyen

* Mi pedig t. olvasóink szives elnézését kérjük azért, hogy a tudósítást csak most, ilyen későn fejezhettük be. Oka az, hogy egyrészt a patakiak kedves látogatása, másrészt egyéb aktualis dolgok elfoglalták lapunk terét; másrészt pedig az is, hogy a szerkesztő a rendesen is sulyosabb beteg volt, egész a munkaképtelenségig egy héten keresztül. Azt a régi jó szokást pedig, hogy a helybeli lapok sokszor hiányos közleményeinek *kivonatait* nyomassuk le, bármily gyors megoldással kecsegtetett is, még sem tartottuk alkalmazhatónak. A gyorsaság hiányát némileg s teljességgel igyekeztünk pótolni.

Szerk.

